

УДК 81'162.2'373.46

ІСТОРИЧНА ТЯГЛІСТЬ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Людмила Симоненко

*Український мовно-інформаційний фонд НАН України,
відділ лінгвістики, Київ, Україна
тел. (044)525-86-75*

Простежено поступальний розвиток української наукової термінології та термінографії впродовж II пол. XX – поч. XXI ст., показати роль провідних учених Західної та Східної України в її становленні; виділити основні періоди її розвитку, пов'язані з діяльністю різних наукових шкіл (НТШ, ІУНМ, НАНУ).

Ключові слова: термін, термінологія, теоретичне і практичне термінознавство, термінографія.

Одним із основних способів мовного вираження спеціальних понять є терміни, формування яких зумовлено мовною свідомістю людей, які створюють інформаційний світ спеціальних знань, використовуваних у процесі професійно-наукової комунікації. Розвиток наукової думки передбачає розроблення системи понять різних галузей знання. Зародившись у одній країні, наукові знання швидко стають усесвітнім надбанням. Формування наукових понять супроводжується утворенням спеціальних слів на їх позначення – термінів.

Науковій термінології передував період стихійного термінотворення. Донаукова практика людини будувалася здебільшого на некерованому використанні законів природи та соціального світу [1, с. 26]. Накопичення знань про живу природу в процесі її пізнання було важливою умовою формування людської цивілізації, реальності існування якої є наявність у писемних пам'ятках слів (які ми тепер називаємо термінами), пов'язаних із діяльністю людини, пізнанням нею навколишнього світу [18, с. 16].

Прообразом більшості сучасних термінів є слова, що виникли в дописемний період в усній мові для найменування об'єктів дійсності, пізнаних у процесі практичної діяльності людини.

Розвиток української наукової термінології починається з II половини XIX ст. Термін наукова термінологія (щодо слів, які номінують наукові поняття) в науковий обіг увів М. Левченко у своїй статті „Замітка о русинской терминологии”, надрукованій у 7 номері журналу „Основа” за 1861 р., що виходив у Петербурзі, в якій він наголошував на потребі творення термінів у дусі народної мови, щоб вони були сприйняті самим народом. Особливого значення автор надавав творенню термінології природничих і математичних наук.

Основні віхи становлення та розвитку української наукової мови та її термінології пов'язуємо з діяльністю трьох наукових інституцій: Наукове товариство ім. Т. Шевченка (далі – НТШ) (1873–1939) – у Львові, Інститутом української наукової мови (далі – ІУНМ) ВУАН (20 – поч. 30-х рр. XX ст.), Академією наук України (нині – Національною академією наук України).

Ідея створення НТШ у Львові зародилася серед інтелігенції Наддніпрянської України О. Кониського, Д. Пильчикова, В. Антоновича, Є. Милорадович як реакція на репресії російського самодержавства. На переконання Р.В. Кучера, НТШ – це „унікальний збірний феномен української духовності, вагомий чинник становлення української нації в її тривалому історичному поході до здобуття рівноправного місця серед цивілізованих народів Європи та всього світу,„ [10, с. 3]. Основним завданням НТШ було „спромогти розвій малоруської словесності“. До цієї праці долучилися І. Франко, М. Грушевський, М. Кравчук, І. Верхратський, І. Горбачевський, В. Левицький, Є. Озаркевич, І. Пулюй та багато інших.

На філософічне ставлення до української наукової термінології впливають загальний світогляд учених, їхній всебічний розвиток і глибина фахової ерудиції, адже мова уподібнюється явищу культури, терміни можуть змінюватися волею індивіда. Дискусію на цю тему розпочали вчені НТШ.

Основоположником української термінології вважають І.Г. Верхратського [22, с. 3–12], який зробив перші спроби систематизації наявної та створення нової термінології у 6-ти випусках „Початків до уложення номенклатури і термінології природописної, народної, зібраної межі людом“. І. Верхратський дбав про розвиток української мови, зокрема наукової термінології, виступав за її народну основу. У своїй праці „В справі народного язика“ він зазначав: „У творах наукових повинен бути язик дуже старанний, чим глибше має термінологія корінь у живучій бесіді люда, тим вона сильніша і має корисніші условия жизни і тривання. Язык недбалий і не доволі опредільний у науковій статті обнижує її наукову стійність... Взагалі слово... в науці має виростати з основи народної“ [4, с. 83]. Його перу належать й інші філологічні праці: „Наша правопись“, „Говір батьків“, „Про говір долівський“ та ін. Він автор перших українськомовних підручників із ботаніки [5], зоології, „Стоматології“, у якій вміщено розділ „Дещо з гігієни“. Гр. Холодний зазначав: „Праці І. Верхратського підводять нас до самого джерела живої народної творчості... вони намітили дорогу, що нею треба було йти далі“ [29, с. 9].

У розбудові термінології велика роль належить особистостям, у когорті їх імен чільне місце посідають В. Левицький, І. Горбачевський, К. Левицький, Є. Озаркевич, І. Пулюй, Р. Цегельський, С. Рудницький та ін.

Підвалини розбудови української фізичної термінології були закладені „Матеріалами до фізичної термінології“ В. Левицького, які склалися з 4-ох частин. Це був перший перекладний словник, у якому поряд із українськими вміщені німецькі, частково французькі відповідники [16, с. 21]. У „Матеріалах ...“ засвідчена міжнародна термінологія (*бароскоп, дифузія* та ін.), без якої, на думку автора, фізика не може розвиватися ізольовано без європейської думки [Там само, с. 22–23].

Початки уложення хімічної термінології сягають 70-х рр. XIX ст. Р. Цегельський у своїй статті „Про українську хемічну термінологію“ пов’язує розвиток останньої з розширенням функції української мови, зокрема зі впровадженням її в академічні гімназії Львова [30]. Першим підручником з хімії був „Начерк термінології хемічної“ В. Левицького. Учений, а разом із ним і Математично-природописна секція НТШ у Львові стояли на позиції націоналізації хімічної термінології. І. Горбачевський у своїй статті „Уваги до термінології хемічної“ зазначав: „наша термінологія мусить бути передовсім така, щоб якнайтісніше прилягала до термінології межинародної, яка дає можливість українцю знайомитися з всесвітньою літературою“ [7, с. 1-2]. І. Горбачевський став

творцем першої української хімічної термінології на міжнародних засадах. Його перу належить опублікована в 1924 р. в Празі українськомовна „Органічна хімія”.

Цілеспрямований процес творення української медичної термінології (II пол. XIX ст.) пов'язаний з іменем Євгена Озаркевича, який у 1898 р. заснував при НТШ першу організацію українських лікарів-науковців – Лікарську комісію, до якої, крім українських, увійшли лікарі Відня, Перемишля, Праги, Східної України [24, с. 5]. Він був ініціатором заснування „Лікарського збірника”, який складався з 3-х розділів: наукові статті, реферати і термінологія. Збірник був першою спробою видавати медичну наукову літературу українською мовою та оперативню й детально знайомити читачів із досягненнями світової медицини. Велику увагу Є. Озаркевич приділяв опрацюванню української наукової медичної літератури. У „Термінологічних витягах” „Лікарського збірника” та „Термінологічних кутках” часопису „Здоров'я” у формі латинсько-німецького або французько-українського словника він опублікував близько 3 тисяч медичних термінів, основою творення яких була народна мова. Науково-практична діяльність ученого була спрямована на становлення нової української медицини. Є. Озаркевич вперше в історії України почав творити національну науку українською мовою, заклав початки українських наукових шкіл у галузі терапії, інфекційних хвороб, гігієни, культурології, був основоположником української медичної термінології [24, с. 9–10].

У юридичній науці основоположником Львівської школи права вважають О. Огоновського, який „разом з молодими хотів докласти старання для звеличення цели руского правника” [3, с. 2]. Його учнем і послідовником був Кость Левицький, який одним із завдань „Просвіти” вважав друкування літератури різної тематики українською мовою. У 1889 р. з ініціативи К. Левицького, О. Огоновського та ін. у Львові почали виходити „Часопись правнича” (далі – ЧП) (з 1908 р. – „Часопись правнича і економічна”), у яких публікувалися розвідки галицьких правників з історії права, удосконалення української правничої термінології. У кожному номері „ЧП” була рубрика „Практика судова”, де публікувалися огляди юридичних систем інших європейських країн, що сприяло поповненню терміносистем іншомовними термінами. К. Левицького, окрім правових питань, хвилювали й мовні питання. У передмові до статті „Про права руской мови” зауважував: „Русинові все дороге була его мова, тому то високий народний обов'язок кличе до нас – все і всюди говорити й писати по руски (українски)” [11, с. 9].

Підсумком багаторічної діяльності К. Левицького став „Німецько-русский словарь висловів політичних і адміністраційних” (1883), у якому автор намагався знайти баланс між питомими відповідниками та європейськими правничими термінами [26, с. 103–105].

За свою 50-річну історію НТШ зробило вагомий внесок у становлення фізичної (В. Левицький), природознавчої (І. Верхратський), математичної (Кравчук), географічної (С. Рудницький), геологічної (П. Тутковський), суспільно-політичної (І. Франко, М. Грушевський, К. Левицький), хімічної (І. Горбачевський, Р. Цегельський) термінологій. Особлива роль у розвитку української наукової мови належить І. Верхратському та В. Левицькому.

Розбудова української термінології в Східній Україні розпочалася після політичної відлиги 1905 р. внаслідок послаблення царським урядом заборони української мови. Вона пов'язана зі створенням перших товариств „Просвіта” в Києві, Харкові, Одесі, Полтаві та інших містах України, роботою студентських організацій: „Гуртка натуралістів” при Київській політехніці, Термінологічній комісії при Харківському Товаристві ім. Квітки-Основ'яненка та ін.

У 1907 р. в Києві було створено Українське наукове товариство (далі – УНТ) під головуванням М. Грушевського, мета якого полягала у розробленні термінологій різних галузей знання українською мовою. При УНТ працювала Природничо-лікарська секція, очолювана Мартирієм Галиним, палким прихильником української мови, якого вважають першим автором наукових праць з хірургії, опублікованих українською мовою. У „Збірнику медичної секції” (редактор – М. Галин), опубліковано 30 доповідей учених-лікарів – О. Корчака-Чепурківського, О. Черняхівського та ін. У зв’язку з цим постали питання української наукової медичної термінології, які М. Галин виносив на обговорення секції, закликаючи колег працювати над збиранням і творенням медичної термінології, укладанням словників. У 1918 р. в журналі „Українські медичні вісті” з’являються фрагменти словника М. Галина „Українська медична термінологія”, у 1920 р. виходить перший „Російсько-український медичний словник. Матеріали до української медичної термінології” за його редакцією [27, с. 232–233].

При УНТ була створена Термінологічна комісія, метою якої було об’єднання комісій, гуртків та окремих громадян. У 1919 р. при Українській академії наук (далі – УАН) починає працювати Правописно-Термінологічна комісія на чолі з Агатангелом Кримським – універсальним філологом, семітологом, україністом.

Зусиллями різних комісій упродовж 1917–1921 років було видано близько 30 словників, які, природно, не могли задовольнити зрослих потреб держустанов, шкіл, преси у нормативній усталеній термінології, оскільки вони, на переконання Г. Холодного, „були здебільшого невдалими спробами, а часом і зовсім неграмотними писаннями. Разом з тим цей термінологічний дощ цікавий як виразний показник безперечної і широкої життєвої потреби” [29, с. 14].

У 1921 р. всі термінологічні комісії були об’єднані в Інститут української наукової мови (далі – ІУНМ) при УАН, першочерговим завданням якого було скеровування процесу розвитку української наукової мови на розроблення наукової термінології [19, с. 5–6].

Інститут мав 2 відділи: правничий та природничий. За відсутності кадрів (1 штатна посада філолога-консультанта О. Б. Курило та голови Інституту А.Ю. Кримського) робота на ниві наукової термінології проводилася в основному в межах надбання наукових товариств, від яких надходили матеріали. Одночасно з поповненням картотеки проводилася робота над створенням галузевих словників. Упродовж 1923 р. з’явилися „Словник геологічної термінології” П. Тутковського, „Словник хемічної термінології” О. Курило, „Словник математичної термінології. Термінологія чистої математики” Ф. Калиновича, всі вони були проектами, які потребували іще неабияких корективів [6, с. 9]. Словники доводилося складати нашвидку, одночасно виробляючи методу термінологічної роботи... з цих самих причин ці словники не можна вважати за остаточно оброблені й опоряджені [14, с. 55–57].

Практика укладання словників різних типів, у тому числі й термінологічних, потребувала вироблення певних теоретичних настанов, яких в українському мовознавстві на той час не було, тому практичну роботу, пов’язану з укладанням словників, учені ІУНМ поєднували з теоретичним осмисленням принципів їх укладання та побудови терміносистем. У першому номері „Вісника ІУНМ» було опубліковано „Інструкцію для укладання словників ІУНМ,, в якій наголошувалося на творенні „нових” слів-термінів з кореневих мовних основ; запозичаючи чуже слово з іншої мови, де, очевидно, ця галузь діяльності самостійно й повно розвинута (Вісник, 1928, с. 66–72) та „Інструкцію до збирання мовного матеріалу з галузі природничої термінології та номенклатури”, а також низку статей, що впливали з практики й методики укладання словників: О. Янати „За яким

принципом треба укладати українську природничу термінологію”, Я. Лепченка „За якими принципами укладає тепер ІУНМ українську природничу номенклатуру”, який зокрема зазначав, що ІУНМ дбає про наближення наукової мови до звичайної живої мови народу [12, с. 28].

Принципу народності в термінології дотримувався й Тадей Секунда у своїй статті „Принципи складання української технічної термінології”, разом з тим розуміючи, що при творенні української технічної термінології неможливо уникнути впливу термінології інших мов [17, с. 18–19].

Крім практичної роботи над словниками робляться перші спроби дослідження окремих терміносистем: Б. Юрківський „З рибальської термінології с. Дуфінки”, В. Шарко „З нової математичної термінології”, П. Горецький „Означення поняття термін і укладання термінологічного матеріалу” та ін., що друкувалися на сторінках „Вісника ІУНМ”.

Для удосконалення роботи в галузі наукової термінології було створено Арбітражну Комісію при Редактораті ІУНМ, завданням якої було „стежити, щоб по словниках Інституту не було розбіжностей та непогодженості термінів” [14, с. 55], наприклад: *артикул-стаття, завод-виробня*, первага надана слову *виробня*, яке вписується в гніздо слів: *виріб, виробний, виробник, виробничий, виробництво* і т. ін. і є цілком нормальне та ін. [Там само, с. 56]

У 1928 р. в Інституті було засновано Бюро народної термінології, завдання якого полягало в упорядкуванні наявного матеріалу та поповненні новим. Картковий матеріал ІУНМ на цей час становив понад 2 мільйони одиниць.

Наслідки невтомної праці працівників ІУНМ зафіксовані в 24 словниках з різних галузей науки, техніки, культури [9, с. 56]. Над словниками працювали не лише філологи, а й фахівці інших галузей знання, серед них проф. С. Булда, інженери Ю. Трихвиль та І. Зубков, І. Шелудько, гірничий інженер П. Василенко, зоологи М. Шарлемань, К. Татарко та ін.. К. Татарко в 1927 р. був репресований, після відбуття 25-ти років на засланні йому пощастило повернутися із сталінських таборів і здійснити свою заповітну мрію видати зоологічний словник. У 1983 р. у співавторстві з П. Марковичем було видано „Російсько-українсько-латинський словник. Термінологія і номенклатура” (Редактор-лексикограф Л.О. Симоненко). Йому належить розділ „Термінологія”, до якого введено низку нових термінів: *вітрильник (рос. велигер), ворочок (рос. кубьника), лежанка (рос. лежка)* та ін.

Високо оцінюючи роль ІУНМ у розбудові української наукової термінології, І. Огієнко зазначав: „Усі відділи Інституту української наукової мови виробили для складання термінів і термінологічних словників ... найкращу методологію й трималися її” [15, с. 252]. Саме методологія, з національного погляду чисто наукова, викликала до себе велику підозру російських шовіністів. У зв’язку з сфабрикованим процесом у Справі СВУ (1929) багато працівників Інституту зазнали переслідувань і репресій, серед них С. Єфремов, Є. Тимченко, Гр. Холодний, О. Яната та ін., а праці яких були визнані „націоналістично-шкідливими”.

У вересні 1930 р. було ліквідовано ІУНМ у зв’язку зі створенням за постановою РНК УРСР Науково-дослідного інституту мовознавства. Упродовж 1930–1935 рр. було завершено роботу над започаткованими в ІУНМ словниками та їх виданням: „Словник транспортної термінології” (проект), „Словник гірничої термінології” (проект) П. Василенка, І. Шелудька, „Словник сільськогосподарської термінології” (проект) П. Сабалдира та ін.

В окреслені періоди концептуальні засади термінотворення були вироблені вченими різних наукових шкіл і поколінь Західної і Східної України. Вони сприяли

формуванню якісно нової термінології та виокремлення її в самостійну науково-прикладну дисципліну.

Відродження термінологічної роботи припадає на кінець п'ятдесятих років – початок шістдесятих років ХХ ст. зі створенням Президією Академії наук УРСР Словникової комісії, основним завданням якої було визначення основних принципів укладання термінологічних словників. Розпочату Словниковою комісією діяльність успішно продовжує Комітет наукової термінології, створений при Президії НАН України в 1978 році, його робоча філологічна група, згодом відділ наукової термінології (до 2016р.), стали координатором в галузі української наукової термінології, основним органом у справі її систематизації та вноормування. Співробітниками відділу або за їх участю створено й опубліковано понад 20 словників різних галузей знання, 6 монографій з актуальних проблем сучасного термінознавства.

У 1997 році співробітниками відділу та КНТ започатковано проведення наукових конференцій „Українська термінологія і сучасність” (проведено 11 конференцій) та видання збірника наукових праць з аналогічною назвою. У 2011 р. засновано збірник наукових праць „Термінологічний вісник” (вийшли друком 4 випуски).

У кінці 70-х – поч. 80-х рр. із досвіду практичної термінознавчої науки постає термінознавство як самостійна наука зі своїм поняттєвим апаратом та методологією, яке умовно поділяємо на теоретичне та практичне термінознавство.

Основним завданням теоретичного термінознавства є поглиблення теорії терміна та термінології, визначення місця терміна у лексичній системі мови; дослідження окремих терміносистем, вивчення закономірностей творення термінів, визначення їхньої системної організації, лексико-семантичних і структурно-граматичних особливостей та функціонування спеціальних мовних одиниць у різних стилях сучасної української літературної мови, співвідношення у їхньому складі питомих та інтермовних компонентів.

На сьогодні в Україні досліджено близько 150 терміносистем, що охоплюють різні галузі знання: військової (Л.В. Туровська, Н. О. Яценко), археології (С.М. Локайчук), гідромеліорації (Л.Д. Малевич), журналістики (М.О. Гонтар), податкової сфери (О.В. Чорна), авіаційної (Л.А. Халіновська), лінгвістики (І.А. Ярошевич), менеджменту (Н.Л. Краснопольська), медицини (Н.В. Місник, Т.В. Лепеха), терміни-епоніми (М.М. Дзюба) та ін.

Кожне з виконаних досліджень поповнює українську термінологію новим лексичним матеріалом, необхідним для практичного термінознавства – створення різногалузевих словників, які не лише відбивають стан розвитку тієї чи тієї нормативної, уніфікованої та кодифікованої термінології, а є ще й своєрідним її пропагандистом.

У розвитку української наукової термінології II половини ХХ ст. спостерігаються періоди спаду і піднесення, зумовлені різними чинниками, переважно суспільно-політичного характеру. Новим витком у розбудові терміносистем є II пол. ХХ – поч. ХХІ ст., який умовно поділяємо на 2 етапи:

1. 50–80-ті рр. ХХ ст., що характеризуються відновленням роботи в галузі термінології і термінографії. Зусиллями науковців упродовж 1959-1979 років було опубліковано 75 термінографічних видань, із них 22 тлумачні й тлумачно-перекладні словники, 14 довідників, 4 енциклопедії, 33 перекладні словники [8, с. 10], серед яких заслуговують на увагу „Російсько-український технічний словник” (80 тис. термінів), „Російсько-український сільськогосподарський словник” (40 тис. термінів) та ін. Певним недоліком цих праць була орієнтація на принцип мінімальних розходжень (здебільшого калькування російських термінів) та принцип уніфікації, інтернаціоналізації на основі

виробленої спільності за допомогою російської мови, що домінувала на теренах СРСР, нехтуючи при цьому нормами української мови. На жаль, 80-ті роки ХХ ст. позначені спадом у розвитку термінологічної лексики, за десятиріччя побачило світ близько 20 видань [Там само, с. 11]. Спостережено й поступовий спад природного процесу творення української наукової термінології, яка починає розвиватися в напрямку мінімального розходження з російською.

2. 90-ті роки ХХ – поч. ХХІ ст. ознаменувався „термінологічним вибухом”, зумовленим змінами, що відбулися в суспільно-політичному житті країни. Посилений інтерес до проблем наукової термінології спричинений практичними потребами: забезпечити державотворення, навчальний процес, пресу, виробництво, радіо, телебачення нормативною термінологією.

Стрімкий розвиток суспільства зумовлює динаміку поступу мовної системи. Помітне місце у словесному представленні ідеологічних концепцій належить суспільно-політичній термінології. Термінологічний фонд української мови зазнає постійних змін: з'являються нові терміни на позначення суспільно-політичних подій (*реприватизація, політреформа, роздержавлення, саміт*); зазнають змін питомі українські слова, наприклад: *відмивання (грошей), перегони (виборчі)*, разом із тим в українську мову проникає багато запозичень (*брифінг, брокер, імпічмент, інвестор, брокер* та ін.).

Бурхливий розвиток нових слів і значень потребує систематизації, вноормування та кодифікації [28, с. 45–47]. Велику роль у цьому процесі відіграють галузеві словники, над створенням яких сьогодні працює практично вся Україна. Упродовж 1990–2016 рр. в Україні, за різними неповними підрахунками, вийшло близько 1000 термінологічних словників різного типу та призначення із найрізноманітніших галузей знання.

Серед словників, як правило, перекладних, що охоплюють термінологію багатьох галузей знання, виділяються поліфункціональні „Російсько-український словник наукової термінології у 3-х книгах” („Суспільні науки”, 1994), „Біологія. Хімія. Медицина” (1996), „Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю і Космос” (1998), вперше створений в Україні „Українсько-російський словник наукової термінології” (2004), „Великий російсько-український політехнічний словник” О. Є. Благовещенського та багато інших. З'являється новий тип словника – глумачно-перекладний: „Словник-довідник термінів судової медицини” О. І. Герасименка, „Словник української біологічної термінології” та ін.

Аналіз виданих праць указує на різні тенденції у підході до їх створення, основні з них: беззастережне відновлення термінології 20–30 рр., спрямоване на заміну усталених у мові термінів. Зокрема, терміни *бронхоскопія, гематолог, мікроскоп* С. Нечай пропонує замінити відповідно: *дишкогляд, озьявогляд; кровник, кровознавець; дрібногляд, дрібнорозглядник* („Російсько-український медичний словник з іншомовними назвами”); М. Г. Зубков у „Новому російсько-українському політехнічному словнику” пропонує замінити терміни *маховик, припой, рубанок* на відповідно: *крутень, люта (лотень), гембель* тощо; зловживання іншомовними термінами, особливо це помітно у сфері економіки (*бізнесмен, брокер, холдинг*), обчислювальної техніки (*провайдер, байт*) та ін.

Одна й друга тенденції не сприяють унормуванню та розвитку української наукової термінології, а швидше сприяють переведення її на принципово відмінні від теперішніх засад творення нових термінів. Наявності названих тенденцій сприяє відсутність єдиної методологічної бази та єдиної інструкції з укладання лексикографічних праць.

На розвитку української термінології, – як зазначено в передмові до Словника зоологічної номенклатури (1927–1928), – позначилася вся драматична історія української

культури загалом, з її тривалими „льодовиковими періодами” і „короткочасними відлигами”. Кожний наступний період доповнював попередній, привносив щось нове як у теоретичному, так і в практичному плані. Вагомий внесок у справу розбудови української наукової мови зробили вчені НТШ, Академії наук України, починаючи від дня її заснування та створення в її системі Інституту української наукової мови до сьогодні [18].

1. *Баксанский О. В.* Когнитивные репрезентации : обыденные, специальные, научные / О. Баксанский. – Мjсrdf : Либерком, 2009. – 224 с.
2. *Василега-Дерибас М., Баршлавський М.* та ін. Апостол правди і науки (до 150-річчя від дня народження біохіміка – Івана Горбачевського) / М. Д. Василега-Дерибас та ін. // Шляхи перемоги. – 1994. С. 1–8.
3. *Василик І. Б.* Громадсько-політична діяльність Костя Левицького (остання чверть XIX – 1918): Дис. ... канд. іст. наук. – Тернопіль, 2007. – 227 с.
4. *Верхратський І.* У справі народного язика / І. Верхратський. – Львів, 1902. – 30 с.
5. *Верхратський І.* Ботаніка на низшій кляси середніх шкіл. – Львів, 1905. – 238 с.; Ботаніка на висшій кляси шкіл середніх. – Львів з печатні НТШ, 1896. – 150 с.
6. *Гладкий М.* Інститут української наукової мови ВУАН / М. Гладкий // Вісник ІУНМ. – 1930. – Вип. II. – С. 6–10.
7. *Горбачевський І.* Уваги о термінології хімічній // Зб. математично-природописно-лікарської секції НТШ, т. Харків, 1905. – С. 1–7.
8. *Комова М.* Українська термінологічна лексикографія 1948 – 2002. Бібліографічний покажчик / М. Комова. – Львів : Ліга-Прес, 2003. – 110 с.
9. *Кочерга О.* Українські термінологічні словники довоєнного періоду. За матеріалами бібліотек Києва та Львова / О. Кочерга, В. Кулик // Вісник АНУ. – 1994. – №2. – С. 55–61.
10. *Кучер Р. В.* Наукове товариство імені Т. Шевченка / Р. В. Кучер. – Київ : Наукова думка, 1992. – 110 с.
11. *Левицький К.* Про права руської мови / К. Левицький. – Львів, 1896. – 32 с.
12. *Лепченко Я.* За якими принципами укладає тепер ІУНМ природничу номенклатуру / Я. Лепченко // Вісник ІУНМ. – 1928. – Вип. 1. – С. 25–29.
13. *Левицький В.* Начерк о термінології хемічної / В. Левицький // Збірник математично-природописної секції НТШ. – Львів, 1903. – Т. 9. С. 1–12.
14. Матеріали Арбітражної комісії ІУНМ // Вісник ІУНМ. – 1930. – Вип. 2. – С. 55–57.
15. *Огієнко І.* Історія української літературної мови / І. Огієнко. – Київ : Либідь. – 1995. – 293 с.
16. *Процик І.* Українська фізична термінологія на зламі XIX – XX ст. / І. Процик. – Львів : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 177 с.
17. *Секунда Т.* Принципи складання української технічної термінології / Т. Секунда // Вісник ІУНМ. – 1930. – Вип. 2. – С. 11–21.
18. Развитие биологии на Украине. – Київ, 1984 – Т. 1. – С. 12.
19. *Симоненко Л.* Роль Національної академії наук у розбудові української наукової термінології / Л. Симоненко // Українська термінологія і сучасність. Зб. наук. праць. – Київ, 1998. – С. 5–8.
20. *Симоненко Л.* Інститут української наукової мови (до 85-річчя від дня заснування) / Л. Симоненко // Українська мова. – 2006. – №4. – С. 8–17.

21. *Симоненко Л. О.* Українознавчі студії акад. А. Ю. Кримського / Л. О. Симоненко // Термінологічний вісник : Зб. наук. праць. – Київ, 2013. – Вип. 2 (1). – С. 72–84.
22. *Симоненко Л.* Іван Верхратський – основоположник української термінології / Л. Симоненко // Українська наукова термінологія. Фізико-математичні та технічні науки. Матеріали науково-практ. конф. – Київ : Наукова думка, 2014. – С. 3–12.
23. *Симоненко Л.* Українська термінологія в соціоосвітньому і науковому просторі (II пол. XIX – рпоч. XX ст.) / Л. Симоненко // Сучасні проблеми гуманітаристики : світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії. Матер. V Всеукраїнської науково-практ. конф. – Рівне, 2015. – С. 44–47.
24. *Симоненко Л.* Євген Озаркевич – лікар, учений, громадський діяч / Л. Симоненко // Українська наукова термінологія. Історія та сучасний стан. Матер. науково-практ. конф. – Київ : Наукова думка, 2015. – С. 3–10.
25. *Симоненко Л.* Українське термінознавство : від витоків до сьогодення / Л. Симоненко // Наукова термінологія нового століття : теоретичний і практичний виміри. Зб. наук. праць. – Рівне, 2016. – С. 16–19.
26. *Симоненко Л.* Кость Левицький – науковець, лексикограф, громадсько-політичний діяч (1859 – 1941) / Л. Симоненко // Сучасні проблеми гуманітаристики : світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії. Матеріали VI Всеукраїнської науково-практ. конф. – Рівне, 2016. – С. 100–106.
27. *Симоненко Л.* Мартирій Галин – укладач перших медичних словників (1856 – 1943) / Л. Симоненко // Термінологічний вісник. Зб. наук. праць. – Київ, 2017. – Вип. 4. – С. 232–235.
28. *Симоненко Л.* Термінологічні студії в Україні / Л. Симоненко // II Opera slavica. Slavistické rozhledy jazykovědný sešit. – Ročník XXI. – 2011. – №1. – С. 41–49.
29. *Холодний Гр.* До історії організації термінологічної справи на Україні / Гр. Холодний // Вісник ІУНМ. – 1928. – Вип. 1. – С. 9–20.
30. *Цегельський Р.* Про українську хемічну термінологію (Реферат на засіданні Математично-природничо-лікарської Секції НТШ у Львові дня 18 лютого 1928). – 10 с.

Стаття надійшла до редколегії 30. 04. 2017

доопрацьована 30. 06. 2017

прийнята до друку 25. 08. 2017

EVOLUTIONAL PROCESSES IN DEVELOPMENT OF UKRAINIAN SCIENTIFIC TERMINOLOGY

Liudmyla Symonenko

Senior Researcher

Ukrainian Lingua-Information Fund, NAS of Ukraine

4 Hrushevsky Street, 01001, Kyiv, Ukraine

Tel.: (044)525-86-75

One way of expressing scientific concepts are terms, most of which originated in the pre-literate period in oral language to name objects discovered in the process of mankind practical activity.

The range of problems of the article is related to the research of the establishment, systematization, and regimentation of the Ukrainian scientific terminology, which development began in the 2nd half of the 19th century. The main stages of its development are associated with the activities of 3 institutions: Shevchenko Scientific Society (hereinafter –

NTSh 1873-1939) in Lviv, Institute of the Ukrainian Language of UAS (hereinafter IUNM, 20's – early 30's 20 century), Academy of Sciences (now – National Academy of Sciences of Ukraine, hereinafter NASU).

NTSh main objective was to "enable the development of maloruskoyi literature." I. Verkhratskiy is considered as the founder of the Ukrainian scientific terminology who made the first attempt to systematize the existing and creating new terminology in 6 editions of "Beginnings to the Coding of Natural Folk Nomenclature and Terminology Collected from People".

Scientists of NTSh have laid the foundations of natural (I. Verkhratskiy), physical (V. Levytskyi), chemical (R. Tsehelskiy, I. Horbatchevskiy), juridical (O. Ohonovskiy, K. Levytskyi), sociopolitical (I. Franko, M. Hrushevskiy), medical (Ye. Ozarkevych) terminologies.

Development of the Ukrainian terminology in Eastern Ukraine started after 1905 due to the weakening of the imperial government prohibition of the Ukrainian language. It is associated with the creation of societies "Prosvita" in Kiev, Kharkiv, Odessa, Poltava and other Ukrainian cities, the establishment in 1907 of Ukrainian Scientific Society (hereinafter - UNT), headed by Hrushevskiy and the formation the IUNM in 1921, which first priority was to guide the developing process of the Ukrainian language and formation of scientific terminology.

Consequences of tireless work of IUNM staff are recorded in 24 dictionaries on different branches of science, technology, and culture. With the elimination of IUNM in September 1930, terminological work in Ukraine almost stopped.

A revival of terminological work occurred in the late 50's - early 60's of the 20th century when the Academy of Sciences created the Dictionary Commission, whose task was to develop the basic principles of preparation and publication of branch dictionaries. Started by Dictionary Commission activity is now successfully continued by Scientific Terminology Committee of NAS and its working philological group, later scientific terminology department of the Ukrainian Language Institute of NASU, which became the main authority for organizing and regimentation of the Ukrainian terminology.

Work in terminology is held in 2 directions: research of separate terminological systems (investigated nearly 150) and the establishment of branch dictionaries of various types and purposes.

Conceptual principles of terms formation, created in mentioned periods by scientists of different scientific schools of Western and Eastern Ukraine, contributed to the further formation of a qualitatively new terminology.

Key words: term, terminology, theoretical and applied terminology science, terminography.